

Montserrat Palau i Agnès Toda (eds), *In/dependents: Dones i projectes nacionals*, València, Tres i Quatre, 2012, ISBN: 978-84-7502-909-2, 368 pp.

Els divuit capítols del volum *In/dependents: Dones i projectes nacionals* pretenen oferir noves perspectives i temàtiques per a l'estudi de la relació entre dona i nació, és a dir, entre el projecte emancipador feminista i el projecte de nació impulsat a Europa durant el segle dinou.

Sota la idea que la dona ha estat generalment marginada o directament exclosa del relat tradicional del nacionalisme, les diverses autores ofereixen nombroses dades i treballen des de diverses àrees d'investigació per mostrar com aquesta exclusió s'ha estructurat i ha estat portada a la pràctica, i també, com en certs casos ha estat productiva. Si bé a la introducció del llibre les editores Montserrat Palau i Agnès Toda afirmen que la xarxa de recerca acadèmica de la qual formen part, DiNS (Dones i nacions), fa seva la visió de Benedict Anderson sobre la nació com una comunitat imaginada, no dubten en criticar que el ja clàssic *Imagined Communities* no té en compte la visió de gènere dins el seu estudi.

El llibre està dividit en tres parts: a la primera s'hi analitza el paper de les dones a diversos espais i temps nacionals, centrant-se en les formes i polítiques que les mantenen excloses tant a les institucions com als relats de record i commemoració. Hi trobem investigacions sobre el paper que han jugat a zones de conflicte, com ara el País Basc, Irlanda del Nord o les Malvines, o la forma en què han articulat la seva participació i activitat pública dones dirigents com Margaret Thatcher o Yolanda Barcina. Sobresurt la contribució de Montserrat Duch, assenyalant la naturalesa dual de les dones dins els projectes nacionals, excloses de la participació pública però incloses dins el relat comunitari a causa del "seu paper com a reproductores biològiques de la nació" (36). El segon bloc se centra en les relacions internacionals i tracta la influència de fenòmens com el colonialisme, els conflictes transnacionals o les migracions i l'exili a

les vides de les dones. Cal destacar l'article de Maria-Àngels Roque, qui subratlla el doble repte que han de superar les dones musulmanes –“trencar els mites orientalistes i guanyar espais de llibertat en favor de la seva identitat” (125) –, així com l'elogi del desarrelament que fa Monika Zgustova presentant les experiències individuals d'artistes i polítiques relacionades amb països de l'est d'Europa.

El darrer apartat, el més interessant gràcies a la profunditat de les investigacions que s'hi presenten, tracta les representacions literàries de la dona i el paper de les escriptores a les tradicions de diverses nacions, majoritàriament sense estat. Així, la marginalitat que ha sofert històricament la dona l'ha situada a una posició ideal per a transgredir les tradicionals fronteres dins el camp de l'art i reinventar la tradició. Mentre Helena González analitza diversos blocs literaris d'autoria femenina com a pràctiques literàries que qüestionen les dicotomies alta cultura/cultura popular, cultura escrita/digital i text estàtic/dinàmic, Emili Samper mostra que l'èxit comercial i de crítica de *Persèpolis* discuteix la tradicional reclusió del còmic a l'àmbit de la literatura infantil. Situant la dona dins un espai inestable, de frontera o trànsit, Ana Bringas analitza l'experiència i literatura d'afrocaribenyes immigrades al Regne Unit i afirma, recorrent a Homi Bhabha, que aquestes dones ocupen un tercer espai on interseccionen raça, gènere i classe (258). L'article d'Anna Vila i Agnès Toda coincideix en la importància de l'anàlisi interseccional, ja que presenta el cas de dues dones a la Catalunya dels anys trenta participants del mateix projecte nacional des de dues perspectives del feminisme enfrontades ideològicament. Iratxe Retolaza, per la seva banda, exposa com la historiografia literària basca ha deixat de banda el paper de les dones, tot reivindicant les propostes feministes que posen en qüestió l'estabilitat del patriarcat. En una línia semblant, Amaia Alvarez mostra les presències queer i el desig sexual no normatiu a la narrativa contemporània basca, oferint d'aquesta manera un altre cas de marginalitat esdevinguda productiva.

Ens trobem, llavors, davant d'un llibre molt ample, que presenta una bona relació entre les teories i els exemples pràctics i que no eludeix debats claus, com ara si les lluites d'alliberament nacional han inclòs a la dona en un grau major que els estats tradicionals, o com ha

de rebre i analitzar el feminisme progressista els casos de dones amb poder en un dels àmbits patriarcals per excel·lència: la política institucional. Pel que fa als punts dèbils, el conjunt peca d'un excessiu eclecticisme temàtic i la llargària dels articles és massa divergent. Així mateix, hi trobem una desproporció qualitativa entre la tercera secció, la més completa, i les dues primeres. Cal afegir que al tercer article, la nord-irlandesa Bronagh Hinds fa unes afirmacions essencialistes al voltant de les dones i els homes (69) que d'alguna manera entren en contradicció amb les idees que presenten altres contribucions.

En resum, el llibre constitueix una aportació interessant i necessària als estudis de gènere i culturals i ho fa assolint la tasca que les editores es proposen: mostrar com les dones han contribuït a donar forma i canviar les nacions on viuen, des de diversos àmbits culturals i polítics, i amb propostes inclusives i horitzontals que s'oposen a l'exclusió i verticalitat imposada pel sistema patriarcal.

Guillem Colom-Montero
Bangor University